

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЕКОТУРИЗМА В ЗАПАДНИ РОДОПИ

Десислава Алексова – експерт по туризма

През последните няколко години в България все по-често се говори за екотуризм, но не винаги понятието се използва коректно, а понякога дори се спекулира с него. Необходимо е да се знае, че екотуризмът е форма на природосъобразно пътуване и посещаване на сравнително запазени природни местности, с цел постигане на удоволствие и естетическа наслада от природата (както и от всякакви съпътстващи културни дадености, създадени в настоящето или в миналото). Той спомага за съхранението на природното богатство, има ниска степен на човешко (посетителско) въздействие и способства за активно и ползотворно социално-икономическо ангажиране на местното население¹.

Екотуризмът изисква предлагането на силно индивидуализиран продукт на територии със запазени природни ресурси. В това отношение, разнообразната природа на България ѝ дава редица предимства в сравнение с по-индустриализираните райони на Европа. У нас се предлагат главно походи и планински туризм, екскурзии по интереси за наблюдение на дивата природа и по-рядко екскурзии, свързани със спелеология, екстремни преживявания и др. Интересен екотуристически продукт са множеството маркирани пътеки в планински, полупланински и равнинно-хълмисти места. През последните няколко години сравнителна новост за България са изградените с естествени материали екопътеки сред атрактивна природна среда с висока степен на природно разнообразие.

За подпомагане развитието на екотуризма е формирана Българска асоциация за селски и екологичен туризм (БАСЕТ). Една от основните насоки в дей-

ността ѝ е разработването на Национална програма „Български пътеки“ и „Крайпътни паркови ландшафти“. Това са маршрути в особено красиви и атрактивни места, включващи система от съоръжения за преодоляване на трудни участъци, с цел да се видят отблизо недостъпни природни феномени. Ценен ресурс за развитието на екотуризма и възможност за разнообразяване на туристическия продукт са Природозащитните центрове, специализирани в изследване и опазване на редки видове, в информиране за природното разнообразие и туристически маршрути, в провеждането на обучителни програми.

Екологичната стойност на района на Западните Родопи е документирана в редица публикации и изследвания. Неговото местоположение е в точката на пресичане на три биогеографски района – средиземноморски, централноевропейски и азиатски, което

е благоприятен фактор за висока степен на биоразнообразие. Голям брой реликтни, ендемични, редки и защитени видове са представени тук. Западнородопската подобласт се отличава с високо многообразие на ландшафта и микроклимата и съдържа значителен брой екосистеми, вариращи от езера, блага, торфища, реки и крайречна растителност до високопланински екосистеми с висока степен на свързаност и естественост, в това число девствени и стари гори. По-голямата част от Родопите е покрита с такива гори, запазили характеристиките на първичните гори, покривали Евразия след края на последния ледников период преди около 12 хил. години. Всички видове европейски горски екосистеми се срещат в Западните Родопи. Според Националната стратегия

¹ Дефиниция на IUCN

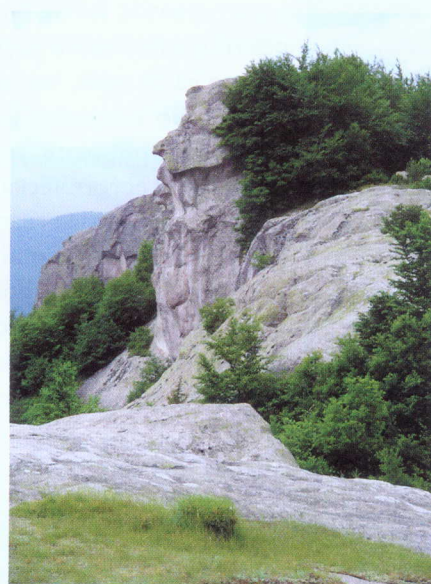
за опазване на биологичното разнообразие на България (1994), Родопите са поставени на престижното четвърто място по приоритет, и то веднага след трите съществуващи национални парка – Рила, Пирин и Централен Балкан.

Проучването и анализа на инвестиционните проекти за екотуризъм в Западни Родопи показва засиления интерес за предлагане на този специфичен туристически продукт. Все повече се налага виждането, че развитието на екотуризма може да помогне и за опазване на уникалните исторически богатства на тази древна земя. От съществено значение е развитието на туризма да бъде изцяло съобразено с принципите на устойчивото развитие, а за туризма то означава разработването на туристически услуги и съоръжения, които оказват благоприятно въздействие върху околната среда и върху съхраняването на културно-историческото наследство и качеството на живот на местните общности – основават се на природното, културно и историческо наследство на района; могат да се управляват от местните хора и имат директен принос за местната икономика; оправдани са икономически и могат да бъдат устойчиво поддържани в бъдеще.

Растителното богатство на Западните Родопи е предпоставка за развитие на **ботанически туризъм**, който от своя страна може да се дефинира като туризъм в запазени природни територии с много богата и атрактивна флора. Атрактивността на даден растителен вид се определя от неговите декоративни качества, рядката му срещаемост или от неговата уникалност (локален или регионален ендемит). Ботаническият туризъм е с много голям потенциал в Западните Родопи, но е все още много слабо развит. Специални ботанически турове се организират над Асеновград, в биосферния резерват „Червената стена“, в района на Триградското и Буйновското ждрело.

Планината Родопи е сред най-богатите на видове висши растения планини в Европа. Досега са установени над 2000 вида (за сравнение – във Великобритания има около 1800 естествено срещащи се видове). Сред най-атрактивните за българските и чуждестранните туристи е видът: *Haberlea rhodopensis* – родопски силивряк, символът на Родопите, балкански ендемит, терциерен реликт, преживяващ вече няколко десетки милиона години. Други атрактивни видове са: *Lilium rhodopaeum* – родопски крем, *Tulipa rhodorea* – родопско лале, български ендемит, декоративно растение с прекрасни червени цветове; *Lathraea rhodorea* – родопска горска майка, балкански ендемит, терциерен реликт, атрактивно паразитно растение; *Scabiosa rhodopensis* – родопска самогриска, балкански ендемит, атрактивно цъфтящо растение; *Agenaria rhodopaea* – родопска песъчарка, български ендемит, растение с дребни атрактивни цветове, среща се само в Триградско ждрело; *Secale montanum rhodopaeum* – родопска ръж, български ендемит, див родственик на култивираната ръж; *Onosma rhodopaea* – родопско омразниче, балкански ендемит, атрактивно растение; *Veronica rhodopaea* – родопско великденче, балкански ендемит, красиво растение; *Viola rhodopaea* – родопска теменуга, български ендемит с много красиви цветове.

Друга специализирана форма на екотуризма характерна повече за Източните, отколкото за Западните Родопи е т. нар. **Bird watching** или **орнитоложки туризъм**. Това е туризъм в природни места, където могат да се наблюдават интересни видове птици. Атрактивността тук се определя от красота и поведението на птиците, от географското им разпространение и от тяхната рядкост в дадена територия. В българската част на Родопите са съобщени 291 вида птици, от които 179 са гнездещи. Интересно е да се отбележи, че 83,8 % от грабливите птици в България се срещат в Родопите. Сред най-интересните видове са: *Ciconia nigra* – черен щъркел, много красива птица, рядка за България; *Elanus caeruleus* – пепелява каничка, наблюдавана е само в българската територия

на Родопите; *Gypaetus barbatus* – брадат лешояд, символ на идеята за защита на природата в България, изчезнал от страната вид, наблюдават се странстващи птици; *Neophron percnopterus* – египетски (малък) лешояд, застрашен вид, в Европа гнезди само в южните части; *Gyps fulvus* – белоглав лешояд, много рядък вид, в Европа се среща само в южните части; *Aegypius monachus* – черен лешояд, картал, много рядък в Европа. Могат да се споменат и видове, които са наблюдавани само в Родопите на българска територия: *Falco eleonora* – средиземноморски сокол, рядък вид, странстващи птици в България; *Sitta neumayer* – скална зидарка; *Tichodroma muraria* – скалолазка; *Monticola solitarius* – син скален дрозд; *Sylvia cantillans* – червеногушо коприварче; *Sylvia hortensis* – орфеево коприварче; *Sylvia melanocephala* – малко черноглаво коприварче; *Petronia petronia* – скално врабче. Тази форма на туризъм е най-добре развита в района на село Маджарово – тук може да се наблюдават над 250 вида птици. Необходимата екипировка и условия за наблюдение на птиците се предлагат в Природозащитния център в Маджарово.

Развитието на екотуризма в района се подпомага с инвестиции от различни програми и фондове. Реализиран екотуристически продукт е Южнородопската екопътека, която започва от устието на Хайдушки дол в Буйновска река, между селата Ягодина, Борино и Чала. Районът е карстов, с величествени скални венци с височина до 100 м. Тук има и 4 водопада. Маршрутът е на няколко етапа с обща дължина на трасето 18,5 км. Интересен обект по трасето е природната забележителност Дяволският мост – естествен скален мост с височина около 25 м. Скалните сенчести откоси изобилстват от защитения вид родопски силивряк, срещат се вековните екземпляри или цели групи дървета от черен бор. Наблизо са пещерите Ягодинска, Харамийска и Дяволското гърло, както и Триградското и Буйновското ждрело. В рамките на проект по програма ФАР на ЕС „Развитие на българския екотуризъм“, в района на общините Борино, Девин и Доспат се предвижда създаване на две екопътеки, с различни туристически атракции. Те ще са по протежение на Триградското ждрело и покрай местността Лъката. Проект „Защитените местности – скритите перли на Родопите“, финансиран от Програмата „Опазване на биологичното разнообразие и икономически растеж“ на Американската агенция за международно развитие, обхваща 8 общини: Пещера, Батак, Доспат, Борино, Девин, Смолян, Лъки и Асеновград. Той предвижда създаването на нов туристически продукт – кръгов маршрут, по защитените местности и резервати в Западните Родопи (23 защитени местности и 7 резервата).

Делегацията на Европейската комисия в България одобрява в края на 2004 г. 27 проекта по Програма ФАР за развитие на българския екотуризъм. От тях 3 са на територията на Западните Родопи. „Развитие и насърчаване на екотуристическа дестинация „Чудните мостове“ е проект на община Чепеларе с участието на неправителствени организации от Чепеларе и Смолян. Предвижда се да бъдат изградени 4 екопътеки и информационен център за посетители. Целта е районът да стане по-привлекателен и да припомни славата на „Чудните мостове“. „Екотуризъм в Златоград“ е проект за развитие на туризма в региона на община Златоград и двете асоциации „Делю войвода“ и „Регионален образователен център 21“. Предвидени са колоездачни и пешеходни екопътеки, провеждане на рекламна кампания, курсове за квалификация, откриване на туристическо бюро с нови услуги, осигуряване на водачи и пр. „Създаване на екопътека в Южните Родопи“ е проект на община Доспат, в който е включено почистване на реките в района, изграждане или възстановяване на екопътеки, събиране на билки, маркиране на местности с природно и историческо значение.

Проект „Градината на Орфей – опазване на родопската флора чрез развитието на екотуризъм“ на екоорганизацията „Ро-

допи“ е финансиран от Европейския фонд за околна среда DEFRA – UK. Основната му цел е постигане на устойчиво управление на естествените растителни ресурси в Западните Родопи и устойчиво развитие на местните общини. Един от резултатите на проекта е инвентаризация на растителното богатство по протежение на 3 туристически пътеки и в Триградско ждрело: по билото на Мурсалица до връх. Чаева чука; Чаирски езера – село Триград; село Триград – село Ягодина, както и изготвяне на информационна диплянка и табло за всеки маршрут. В района на село Солища е създадена ботаническа колекция от около 80 растителни вида от Родопите, като първи етап от изграждането на ботаническа градина „Градината на Орфей“. В резултат на реализираните дейности се очаква да се постигне реално осъзнаване на значимостта на растителното богатство на Родопите, както от местното население, така и от посетителите, а като цяло и постепенно увеличаване на туристическия поток.

Проект за екотуризъм в Триград с партньорството на Пещерен клуб „Силивряк“ обхваща създаването на екопътека между пещерите „Дяволското гърло“ и „Ягодинска“, както и познавателен кът „Харамийска пещера“.

Българската асоциация за алтернативен туризъм (БААТ) работи по проект за маршрут „Непознати Родопи“. Това са малко познати селища като село Дядовци, разположено само на няколко километра преди „Дяволския мост“ на Арда, живописното село Беден с минералните води, изтичащи неизползвани, селата Буката, Гела, Моголища и още много селища в региона, съхранили природни ресурси, древна история и култура.

Ваканция в Моголища и съседните села Арда, Смилян, Буката обхваща пешеходни маршрути с различна трудност, които водят из живописната родопска природа. Екопътеките са по проект на програма ФАР и включват пешеходните обиколки, няколкочасова разходка до връх Ком, която оживява множеството митове за заровени съкровища и археологически ценности. Включени са и екопътеки до намиращата се на десети-

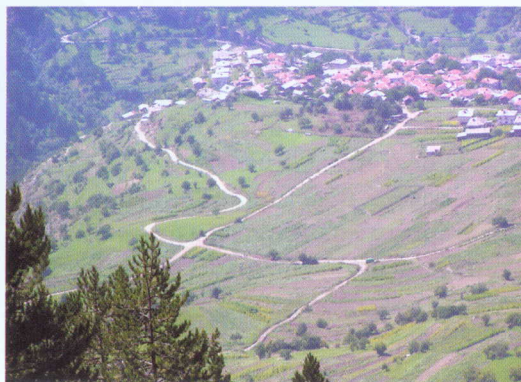
на километра ферма за щрауси, както и до мандра в село Смилян.

Усилено се работи и по няколко проекта, насочени към изграждането и обявяването на **Природен парк „Западни Родопи“**. За граници на бъдещия природен парк се предлагат следните географски рамки: границата с Гърция (на юг), долината на река Места, до местността Юндола, по границите на община Велинград, община Ракитово, планинските части от общините Пещера, Брацигово, Кричим, по източната граница на общините Асеновград, Баните, Смолян до границата с Република Гърция.

Западните Родопи е сравнително слабо населена част от планината и е най-голямата територия със запазено биологично разнообразие в България. Биологичното разнообразие е основният мотив за поставяне на региона на първо място в плана за разширяване на мрежата от защитени територии, който е част от Националната стратегия за опазване на биологичното разнообразие на България и Националния план за опазване на биологичното разнообразие.

Доказателство за високата консервационна стойност на Западни Родопи е броят на съществуващите защитени територии: 9 резервата (I категория по IUCN) на площ 10 437 ха, 6 поддържани резервата на площ 1 483 ха, 25 защитени местности на площ 4 634,6 ха и 60 природни забележителности на площ 681,1 ха. Общо, на територията на Западни Родопи има 100 защитени територии на площ от 16 881,55 ха.

Първоначалната оценка за земеползването в предлаганата територия показва следното разпределе-

ние: гори – 70 %, пасища и ливади – 25 %, обработваеми земи – 3,5 % и селищни образувания – 1,5 %.

Работи се и по предложение за обявяване на природен парк „Преспа-Добростан“. Предложението е от проект на Сдружение „Природен фонд“, финансиран от Националния доверителен екофонд чрез Българо-швейцарската програма за опазване на биоразнообразието (БШПОБ). Проектът е разработен през 2001–2002 г., като е развита идеята за мащабна териториална защита на природата в Преспанско-Добростанския район.

Мащабен проект е и предложението за трансграничен парк в Южна България и Северна Гърция – „Парк Родопи“.

Международно прилежащите (трансгранични) защитени територии заемат 28 % от общата световна площ на защитените територии. Тази цифра показва важността на въпроса за трансграничните екосистеми и необходимостта от междудържавно сътрудничество в това отношение. В Европа има редица трансгранични защитени територии със статут на национални паркове.

Територията на Родопите е добър пример за цялостна биогеографска област, разделена от държавна граница, в случая българо-гръцката. Този обширен планински масив е разположен главно на българска територия. Неговите южни части преминават през границата и съставляват част от гръцките провинции Македония и Тракия. Общата площ на Родопския масив е около 18 хил. км², от които само 18 % са на гръцка територия.

Екологичната стойност на територията намира пълно признание и в двете страни. Правени са многократни опити за обявяване на защитени територии

в района, част от които са положително решени. В българската част от изследваната територия съществуват общо 14 резервата и поддържани резервати: Беглика, Червената стена, Дупката, Кастраклий, Казаните, Купена, Мантарица, Сосковчето, Амзово, Изгорялото гюне (Хвойната), Конски дол (Казана), Момчиловски дол, Шабаница (Стара Гора), Тъмна гора, с обща площ 9146,7 ха.

В гръцкия сектор две места са обявени за природни монументи: „Букова гора Цичла-Хайду“ и „Девствена гора Фрактос“, като те са разположени на българо-гръцката граница. Други 5 територии ще бъдат включени в европейската мрежа НАТУРА 2000 по силата на Директивата за Хабитатите 92/43/ЕЕС: планината Хайду и заобикалящите я височини (в това число природен монумент „Букова гора Цичла-Хайду“), горският масив Фрактос (включително природен монумент „Девствена гора Фрактос“), Симида, Елатия, хълмовете Фалакро.

Предлаганата защитена територия е с общата площ приблизително 7900 км². От тях 6000 км² се намират в България, а 1900 км² – в Гърция. „Парк Родопи“ ще се състои от две отделни, но прилежащи през границата територии, всяка от тях защитена на национално ниво. Всяка от тези две защитени територии би трябвало да се управлява от независимо национално управленско тяло. Работата на управленските тела ще се базира на общи принципи, с коопериране в планирането, управлението и в изпълнението на общи проекти.

В заключение може да се каже, че устойчивото развитие на екотуризма включва създаването на дългосрочен подход за природозащитни дейности, социално-икономическо, маркетингово и инфраструктурно планиране. Свързването на охраната на парковите територии с екологосъобразен туризъм е добра практика, прилагана в развитите туристически страни. По тази причина екотуризмът може и трябва да бъде ключов елемент в защитата на екосистемите и да играе важна роля в определянето на бъдещето на планинския масив на Западните Родопи.

